

ROZVOJ POTENCIALÍT ČRTOVEJ EMOCIONÁLNEJ INTELIGENCIE U DETÍ PRIMÁRNEHO STUPŇA EDUKÁCIE¹

Martina HORNICKÁ, Lada KALISKÁ

Katedra psychológie PF UMB, Banská Bystrica, Slovakia

Abstrakt: Viac ako desať rokov pretrváva systematické overovanie konceptu črtovej emocionálnej inteligencie (ďalej EI) K.V. Petridesa (2009) v slovenských podmienkach. Overovanie vyústilo do konštruovania, adaptovania, modifikovania, verifikovania a vytvorenie štandardizačných verzií a foriem dotazníkov na meranie črtovej EI pre všetky vývinové obdobia (deti, adolescenti a dospelí). Daná štúdia verifikuje možnosti rozvoja aspektov črtovej EI u školopovinných detí (N=63; AM age=9,56; SD=0,56) rozdelených do štyroch skupín (2 experimentálnych a 2 kontrolných skupín). Cieľom bolo posúdiť mieru globálnej úrovne črtvej EI a jej 9 dimenzií prostredníctvom Dotazníka črtovej EI pre deti (Trait Emotional Intelligence Questionnaire – Child Form, TEIQue-CF, Mavrovelli, et. al., 2008; adaptovaná Kaliská & Nabelková, 2015) a posúdiť mieru rozvoja emocionálnych premenných prostredníctvom nami vytvoreného socio-emocionálneho tréningu „Moje emócie“ počas 6 týždňov. Analýza rozdielov globálnej úrovne črtovej EI a jej dimenzií nepreukázala štatistickú a ani vecnú významnosť rozdielov v pre-teste a post-teste. Štúdia diskutuje možné príčiny a limity zrealizovaného výskumu zdôrazňujúc potrebu prierezovej cielenej facilitácie emocionálnych osobnostných predispozícií v prostredí školy už od začiatku povinnej školskej dochádzky.

KLúčové slová: *črtová emocionálna inteligencia, dotazník črtovej EI pre deti, TEIQue-CF, rozvíjajúci program, primárny stupeň edukácie*

Title of the study: *TRAIT EMOTIONAL INTELLIGENCE DEVELOPMENT POSSIBILITIES OF SCHOOL AGE CHILDREN*

Abstract: More than ten years, there has been a systematic verification of Trait Emotional Intelligence concept (further on EI) of K.V. Petrides (2009) in the Slovak setting eventuated into the adaptive, modified, verified and standardized Trait Emotional Intelligence Questionnaires for its assessment (long and short forms of children, adolescent and adult's versions). The presented study aims at the trait EI development possibilities of school age children (N=63; AM age=9.56, SD=0.56) split randomly into two experimental and two control groups. The research aim was to assess global trait EI and its nine EI dimensions by Trait Emotional Intelligence Questionnaire – Child Form (TEIQue-CF, Mavrovelli, et. al., 2008; verified by Kaliska & Nabelkova, 2015), and to find out about trait EI development possibilities by the social-emotional training program (SEL) within six weeks. The study discusses no significant results in the global trait EI level and its nine dimensions in two experimental groups and in comparison to the control group (pre-test/post-test). It emphasizes the possible causes, limits and restrains determining the research results stressing the cross-subject intentional emotional personality predisposition facilitation at schools since the beginning of compulsory school attendance.

Key words: *trait emotional intelligence, development possibilities, social-emotional learning, school age children, TEIQue-CF*

---

¹ Príspevok je súčasťou riešenia projektu VEGA 1/0945/13.

ÚVOD

Inteligenciu využívame v každodennom živote, či už pri riešení problémov alebo v sociálnej interakcii. Existuje niekoľko druhov inteligencií, ktoré sa navzájom prelínajú a dopĺňajú. Štúdia poukazuje na aspekty emocionálnej inteligencii (ďalej v texte EI) s dôrazom na jej konceptualizáciu ako osobnostnej črty a potenciál pre jej cielený facilitovaný rozvoj v prostredí primárnej edukácie.

Emocionálna inteligencia chápaná ako schopnosť, prípadne ako kombinácia schopností a kompetencií, je rozpracovaná viacerými autormi (Salovey, Mayer, 1990, 1997; Goleman, 1997, 2000; Schulze, Roberts, 2007, a iní) a jej korene zachytávame už v modeli sociálnej inteligencie Thorndika (1920). Gardner (1983) v rámci svojho konceptu mnohonásobnej inteligencie vyšpecifikoval personálnu inteligenciu, ktorej súčasťou sú inter- a intra-personálna inteligencia. V oboch modeloch sú zrejmé počiatky EI. Základom modelov EI je prežívanie, prejavovanie a regulácia emócií, porozumenie vlastným emóciám aj emóciám iných ľudí (Salovey, Mayer 1990), avšak jedná sa o multidimenzionálne podmienený konštrukt.

Črtovú emocionálnu inteligenciu, ktorá sa stala našim konceptuálnym modelom analýzy, rozpracovali autori Petrides a Furnham (2001, 2009). Tento model črtovej EI ju charakterizuje ako konšteláciu behaviorálnych dispozícií a sebapercipovaných schopností, ktoré súvisia s emocionalitou (Petrides, Pita, Kokkinaki, 2007). Model sa skladá z 15 komponentov. 13 komponentov tvorí všeobecné faktory (faktor well-beingu, sebakontroly, emocionality, sociability) a 2 komponenty stoja osobitne (adaptácia a sebamotivácia), reflektujú vlastností osobností, ktoré sa týkajú emocionálneho prežívania. Pôvodný model bol vypracovaný pre diagnostické účely dospeléj populácie, neskôr však bol modifikovaný i pre adolescentnú a detskú populáciu. Detskú verziu vypracovali Mavrovelli a Petrides (2008) s vytvorením dotazníka reflektujúceho vývinové špecifiká školopovinných detí. Jednotlivé komponenty s príkladmi výrokov z dotazníka na posudzovanie črt EI u detí (Trait Emotional Intelligence Questionnaire – Children Form, TEIQue-CF) uvádzame v tabuľke 1.

Tabuľka 1 Dimenzie črtovej emocionálnej inteligencie obsiahnuté v TEIQue-CF

Dimenzia	Opis	Príklady položiek TEIQue-CF
Adaptabilita	Súvisí s prežívaním dieťaťa vzhľadom na prispôsobovanie sa novým ľuďom a situáciám.	Na začiatku nového školského roka si ťažko zvykám.
Emocionálny temperament	Súvisí so sebapercipáciou dieťaťa vzhľadom na prežívané emócie a ich intenzitu.	Som veľmi šťastné dieťa.
Expresia emócií	Súvisí so sebapercipáciou dieťaťa vo vzťahu k tomu, ako dokáže prejaviť vlastné emócie.	Nie je pre mňa problém ukázať ako sa cítim.
Percepcia emócií	Súvisí s tým, ako dokáže dieťa porozumieť vlastným emóciám a emóciám druhých ľudí.	Je pre mňa jednoduché rozumieť vlastným citom.
Regulácia emócií	Zahŕňa sebapercipáciu dieťaťa vo vzťahu k tomu, ako dokáže efektívne regulovať vlastné emócie.	Svoj hnev viem ovládať.
Nízka impulzivnosť	Súvisí so sebapercipáciou dieťaťa vzhľadom na to, ako efektívne dokáže ovládať seba a svoje impulzy.	Keď niečo chcem, chcem to hneď.
Interpersonálne vzťahy	Súvisí s vnímaním kvality vzťahov s rovesníkmi.	Zaujímam sa o problémy svojich kamarátov.

Sebaúcta	Súvisí so seba percepciou vlastnej hodnoty.	Som spokojný s tým, ako vyzerám.
Sebamotivácia	Súvisí s vnímaním a uvedomovaním si vlastných pohnútok a motivácie.	V škole sa snažím stále zlepšovať.

(Mavrovelli et. al., 2008, s. 518; Kaliská, Nábělková, 2015)

EMOCIONALITA ŽIAKOV V MLADŠOM ŠKOLSKOM VEKU

Erikson (1963, In Vágnerová, 2014) toto obdobie označuje ako fázu usilovnosti a snaživosti. Dieťať a v tomto období musí rozvíjať svoje kompetencie presadením sa prostredníctvom vlastného výkonu a verifikovaním svojich kvalít v mnohých sociálnych skupinách. Ak dieťa nie je schopné presadiť sa a potvrdiť svoje kompetencie, vzniká pocit menejcennosti a zlyhania (Vágnerová, 2014; Končeková, 2010). Postupne dochádza aj k zreniu emócií a ich hlbšej diferenciacii, kde vznikajú problémy s emocionálnou reguláciou. Zrenie centrálnej nervovej sústavy u detí sa prejavuje zvýšenou odolnosťou voči záťaži a narastajúcou emocionálnou stabilitou.

Deti v mladšom školskom veku bývajú vyrovnané a optimistické. Pokiaľ sa prejaví určitá emocionálna nestabilita, obvykle vedú jasne určiť príčinu takéhoto výkyvu nálady (Vágnerová, 2014). V období mladšieho školského veku sa na základe zrenia prefrontálnej mozgovej kôry rozvíja základ regulácie a poznávania emócií, ako aj práce s nimi. Regulácia emócií v tomto veku dosahuje vyššiu úroveň a diferencuje sa schopnosť sociálneho porozumenia (Langmeier, Krejčířová, 2006). Vyššia úroveň sebaregulácie sa prejavuje v kvalitnejšej regulácii vonkajších prejavov aj vnútorných emócií. Vývin kognitívnych funkcií podporuje jednoduchšiu orientáciu a náhľad na vlastné emócie, emócie druhých ľudí a dieťa im dokáže lepšie porozumieť a zároveň ich vysvetliť. Rozvíja sa prepojenie racionálneho zmysľovania s emocionálnym prežívaním (Light et al., 2009, In Vágnerová, 2014). Dochádza ku kvalitnejšej percepcii, expresii a regulácii emócií. Kvalitnejšie vnímanie emócií zachytávajú pri *lepšom porozumení vlastným emóciám a tiež pochopení a diferenciacii emócií iných ľudí* (Vágnerová, 2014). Vnímanie emócií druhých ľudí je závislé *od poklesu kognitívneho egocentrizmu a od rozvoja úrovne empatie* (Denham et al., 2011, In Vágnerová, 2014). Vývin emocionálnej reaktivity a regulácie emocionálnych reakcií je dôležitým predpokladom k *lepšej adaptabilite a odolnosti voči záťaži* (Eisenberg et al., 2003, In Langmeier, Krejčířová, 2006). Celkový vývin emocionálnosti dieťaťa je závislý na sociálnych skúsenostiach a veľký vplyv tu zohráva *emocionálna výchova v rodine, ale taktiež v prostredí školy*.

ROZVÍJANIE EMOCIONÁLNEJ INTELIGENCIE

Možnosti rozvíjania relatívne nového konštruktu črtovej EI u detí v mladšom školskom veku je témou nedostatočne empiricky preskúmanou v zahraničí, ako aj u nás, v našom prostredí. Avšak, narastá alarmujúca potreba rozvíjania emotionality detí z mnohých dôvodov, z biologického hľadiska, pretože zrením centrálnej nervovej sústavy narastá odolnosť voči záťaži, emocionálna stabilita a rozvíja sa *základ regulácie a poznávania emócií* (Vágnerová, 2014); z hľadiska osobnostného ako aj z hľadiska sociálneho, pretože v súčasnosti u detí narastá frekvencia interpersonálnych konfliktov, v školách sa často vyskytuje záškoláctvo, šikanovanie, často sa u detí vyskytujú emocionálne problémy, depresie, úzkosti či samovraždy (Gajdošová, Herényiová, 2002). Cielený a zámerný rozvoj emocionálnej inteligencie, nielen na hodinách etickej výchovy, ale v rámci všetkých predmetov sa javí základnou požiadavkou edukácie 21. storočia.

Štúdia prezentuje výsledky overovania účinnosti nami navrhnutého rozvíjajúceho programu pre deti v štvrtom ročníku základnej školy. Program „*Moje emócie*“ sme aplikovali počas šiestich týždňov v rámci dvoch vyučovacích hodín do týždňa pod vedením spoluorky článku, Mgr. Martiny Hornickej.

Štruktúra programu:

1. stretnutie – so žiakmi zadefinovali sa pravidlá. Cielený rozvoj *emocionálneho temperamentu, seba percepčii vo vzťahu k intenzite prežívaných emócií*.
2. stretnutie – dôraz sa kládol na *seba percepciu a sebaúctu*.
3. stretnutie – *interpersonálne vzťahy a ich kvalita* sa stali prostriedkom rozvoja, uvedomenia, facilitácie a regulácie *vlastnej motivácie a impulzov*.
4. stretnutie – bolo zamerané na *reguláciu emócií a kontrolu vlastných impulzov* prostredníctvom hrania rolí cez situačno-problémové metódy.
5. stretnutie – *Emocionálne hodiny* a *Príbeh o Alenke* prostredníctvom metód zážitkového učenia sa stali cieľom uvedomenia a facilitovania *percepčie emócií*.
6. stretnutie – *expresia emócií a efektívne vyjadrovanie vlastných emócií* boli akcentované v poslednom stretnutí.

Na každom stretnutí sme aplikovali rôzne hry zamerané na relaxáciu a aktivizáciu. Každé stretnutie zavŕšila sebareflexia.

Očakávali sme v súlade s výskumami Nelis et. al. (2009), ktorí skúmali možnosti rozvíjania črtovej EI počas štyroch týždňov v rámci 2,5 hodín do týždňa na vzorke študentov psychológie v období mladej dospelosti ($AM_{vek}=21$ rokov; $SD=3,42$) a zistili signifikantné rozdiely medzi kontrolnou skupinou a experimentálnou skupinou v identifikácii emócií a v regulácii emócií. Ďalší výskum (Pool, Qualter, 2012) inšpirovaný predošlým bol realizovaný na vzorke študentov s priemerným vekom 24 rokov ($SD=8,06$) v experimentálnej skupine a 22 ($SD=3,33$) rokov v kontrolnej skupine. Analýza preukázala signifikantné rozdiely po programe v úrovni porozumenia emóciám a regulácie emócií.

METÓDY

Výskumný cieľ

Na základe vyššie uvedených teoretických a empirických východísk sme zisťovali možnosti rozvíjania črtovej EI, emocionálnych osobnostných predispozícií, u detí mladšieho školského veku vo štvrtom ročníku základnej školy prostredníctvom 6 týždňového intervenčného programu zameraného na facilitáciu a cielený rozvoj aspektov črtovej EI. Úroveň globálnej črtovej EI a jej dimenzií sme merali pomocou dotazníka TEIQue-CF (Trait Emotional Intelligence Questionnaire – Child Form, Dotazník črtovej emocionálnej inteligencie pre deti, Mavroveli, Petrides, 2008). Výskum mal experimentálny dizajn, kde došlo ku kombinácii medzisubjektového experimentálneho plánu a vnútrosubjektového experimentálneho plánu posudzovaním rozdielov v kontrolnej skupine a dvoch experimentálnych skupinách (pre-test/post-test), kde bol aplikovaný nami vytvorený program rozvoja EI.

Na základe uvedených zistení sme si stanovili dve výskumné otázky:

VO1: Akú úroveň črtovej emocionálnej inteligencie a jej dimenzií dosahujú deti mladšieho školského veku v kontrolnej skupine a v experimentálnych skupinách pred implementáciou intervenčného programu *Moje emócie* (pre-test)?

VO2: Akú úroveň črtovej emocionálnej inteligencie a jej dimenzií dosahujú deti mladšieho školského veku v kontrolnej skupine a v experimentálnych skupinách po implementácii intervenčného programu *Moje emócie* (post-test)?

Výskumný súbor tvorilo 63 detí zo základnej školy stredného Slovenska. Dve triedy ($N1=13$, 46% dievčat; $N2=14$ žiakov, 50% dievčat) tvorili kontrolnú skupinu a dve experimentálne triedy ($N1e=16$, 56% dievčatá; $N2e=21$, 52% dievčatá). Priemerný vek bol 9,56 ($SD=0,56$) rokov. Participanti boli do výskumu vybraní zámerným a dostupným výberom.

Výskumné metodiky

TEIQue-CF: Trait Emotional Intelligence Questionnaire – Child Form (Dotazník črtovej emocionálnej inteligencie pre deti, dlhá verzia, Mavroveli, et. al., 2008)

Dotazník TEIQue-CF meria úroveň črtovej emocionálnej inteligencie u detí. Obsahuje 75 položiek a je určený pre deti vo veku 8-12 rokov. Administrácia trvá približne 25minút. Úlohou respondentov je označiť na 5-bodovej Likertovej škále mieru súhlasu s uvedenými výrokmí. Dotazník zachytáva globálnu črtovú emocionálnu inteligenciu a deväť dimenzií črtovej emocionálnej inteligencie, ktorými sú adaptabilita, emocionálny temperament, expresia, percepcia a regulácia emócií, nízka impulzivnosť, interpersonálne vzťahy, sebaúcta a sebamotivácia (Mavrovelli, Petrides, 2008). Vnútna konzistencia jednotlivých dimenzií i celková úroveň dosahovala hodnoty alfa od 0,74-0,89.

Výskum má experimentálny dizajn, kde došlo ku kombinácii medzisubjektového experimentálneho plánu a vnútrosubjektového experimentálneho plánu. Deti štyroch tried štvrtého ročníka vyplňali dvakrát dotazníky TEIQue-CF (pre-test/post-test). Po prvom testovaní sme v dvoch experimentálnych triedach implementovali rozvíjajúci program počas šiestich týždňov v rozsahu dvoch vyučovacích hodín týždenne.

ANALÝZA DÁT

Dáta boli spracované prostredníctvom programu IBM SPSS Statistics 20. Vzhľadom na malopčetné výskumné súbory sme pri overovaní výskumných otázok používali neparametrické testy. Vo výskumnej otázke VO1 sme zisťovali, akú úroveň globálnej črtovej EI a jej dimenzií dosahujú deti mladšieho školského veku v celej výskumnej vzorke osobitne pre každú skupinu (pre-test).

Tabuľka 1 Deskriptívne ukazovatele a komparácie KS a ES1 v pre-teste

Pre-test		KS ($n_{1+2}=27$)			ES1 ($n=11$)			Z	p	r_m
		M_1	MD_1	SD_1	M_2	MD_2	SD_2			
Dimenzie črtovej EI	Adaptabilita	3,29	3,44	0,63	3,47	3,25	0,58	0,42	0,68	0,08
	Expresia emócií	3,09	3,06	0,53	3,41	3,25	0,67	1,25	0,21	0,22
	Percepcia emócií	3,43	3,38	0,47	3,47	3,38	0,32	0,33	0,74	0,06
	Sebamotivácia	4,05	4,25	0,64	4,03	3,88	0,38	0,42	0,68	0,08
	Sebaúcta	3,30	3,07	0,81	3,30	3,14	0,50	0,35	0,72	0,06
	Nízka impulzivita	3,05	2,94	0,46	3,44	3,50	0,34	2,20	0,03	0,40
	Interpersonálne vzťahy	3,51	3,38	0,62	3,80	3,83	0,42	1,30	0,19	0,23
	Regulácia emócií	3,43	3,44	0,51	3,70	3,75	0,33	1,68	0,09	0,30
	Emocionálny temperament	3,45	3,44	0,72	3,92	3,88	0,43	2,07	0,04	0,37
Globálna črtová EI		3,41	3,31	0,39	3,63	3,56	0,28	1,65	0,10	0,30

n – počet; *KS* - kontrolná skupina; *ES1* - experimentálna skupina 1; *M* – priemer; *MD* – medián; *SD* – štandardná odchýlka; *Z* – výsledná hodnota Mann-Whitneyho *U*-testu; *p* - signifikancia; *r_m* – koeficient vecnej významnosti.

V tabuľke 1 uvádzame deskriptívne ukazovatele osobitne pre kontrolnú skupinu a experimentálnu skupinu č.1. Konštatujeme, že žiaci kontrolnej skupiny dosahujú 45. percentil v globálnej úrovni črtovej EI na základe štandardizačného súboru (N=395, Kaliská, Nábělková, 2015, s. 88). Žiaci prvej experimentálnej skupiny dosahujú 67. percentil (tamtiež).

Zároveň Tabuľka 1 obsahuje výsledky porovnávania globálnej črtovej EI a jej dimenzií merané pomocou TEIQue-CF medzi skupinami v pre-teste. Prostredníctvom Mann-Whitneyho *U*-testu sme preukázali štatistické ($p \leq 0,05$) a zároveň i vecne ($r_m \geq 0,30$) významné rozdiely len v dimenzii nízka impulzivita a v dimenzii emocionálny temperament v prospech experimentálnej skupiny (ES1).

Tabuľka 2 Deskriptívne ukazovatele a komparácie KS a ES2 v pre-teste

Pre-test		KS (n=27)			ES2 (n ₂ =14)			Z	p	r _m
		M ₁	MD ₁	SD ₁	M ₂	MD ₂	SD ₂			
Dimenzie črtovej EI	Adaptabilita	3,29	3,44	0,63	2,96	3,00	0,45	1,88	0,06	0,32
	Expresia emócií	3,09	3,06	0,53	3,14	3,19	0,45	0,42	0,67	0,07
	Percepcia emócií	3,43	3,38	0,47	3,28	3,19	0,50	1,20	0,23	0,21
	Sebamotivácia	4,05	4,25	0,64	3,90	3,88	0,37	1,00	0,32	0,17
	Sebaúcta	3,30	3,07	0,81	3,45	3,29	0,48	0,95	0,34	0,16
	Nízka impulzivita	3,05	2,94	0,46	2,87	2,94	0,39	0,88	0,38	0,15
	Interpersonálne vzťahy	3,51	3,38	0,62	3,60	3,42	0,47	0,51	0,61	0,09
	Regulácia emócií	3,43	3,44	0,51	3,25	3,25	0,54	1,07	0,28	0,18
	Emocionálny temperament	3,45	3,44	0,72	3,62	3,56	0,50	0,86	0,39	0,15
Globálna črtová EI		3,41	3,31	0,39	3,35	3,29	0,29	0,09	0,93	0,02

n – počet; KS - kontrolná skupina; ES2 - experimentálna skupina 2; M – priemer; MD – medián; SD – štandardná odchýlka; Z – výsledná hodnota Mann-Whitneyho U-testu; p- signifikancia; r_m – koeficient vecnej významnosti.

V tabuľke 2 uvádzame deskriptívne ukazovatele osobitne pre kontrolnú skupinu a experimentálnu skupinu č.2. Konštatujeme, že žiaci druhej experimentálnej skupiny dosahujú globálnu úroveň črtovej EI na 37. percentile (N=395, Kaliská, Nábělková, 2015, s. 88).

Tabuľka 2 obsahuje zároveň i výsledky porovnávania globálnej črtovej EI a jej dimenzií merané pomocou TEIQue-CF medzi skupinami v pre-teste. Rozdiely Mann-Whitneyho U-testu nepreukázali štatisticky ani vecne významné rozdiely medzi skupinami.

Vo výskumnej otázke VO₂ sme zisťovali, akú úroveň globálnej črtovej EI a jej dimenzií dosahujú deti mladšieho školského veku v čase 6 týždňov, kde žiaci experimentálnych skupín boli vystavení účinku rozvíjajúceho programu „Moje emócie“ (post-test). Tabuľka 3 ponúka analýzu „stability“ emocionálnych črt v čase 6 týždňov u kontrolnej skupiny a Tabuľka 4 a 5 analýzu rozdielov v dosiahnutej úrovni po aplikácii rozvíjajúceho programu v experimentálnych skupinách.

Tabuľka 3 Deskriptívne ukazovatele a komparácie v KS v pre-teste a post-teste

N=27		Pre-test			Post-test			Z	p	r _m
		M ₁	MD ₁	SD ₁	M ₂	MD ₂	SD ₂			
Dimenzie črtovej EI	Adaptabilita	3,24	3,44	0,57	3,57	3,63	0,78	2,04	0,04	0,20
	Expresia emócií	3,04	3,00	0,53	3,13	3,06	0,74	0,62	0,53	0,02
	Percepcia emócií	3,43	3,38	0,48	3,51	3,38	0,59	0,95	0,34	0,05
	Sebamotivácia	4,10	4,25	0,59	4,22	4,19	0,50	1,17	0,24	0,08
	Sebaúcta	3,29	3,07	0,85	3,27	3,21	0,92	0,73	0,46	0,03
	Nízka impulzivita	3,04	2,94	0,48	3,26	3,25	0,83	0,97	0,33	0,05
	Interpersonálne vzťahy	3,50	3,38	0,64	3,78	3,71	0,72	1,71	0,09	0,15
	Regulácia emócií	3,45	3,50	0,53	3,44	3,31	0,83	0,24	0,81	0,00
	Emocionálny temperament	3,47	3,44	0,76	3,60	3,63	1,05	0,63	0,53	0,02
Globálna črtová EI		3,40	3,31	0,38	3,55	3,49	0,54	1,68	0,09	0,14

N – celkový počet; KS - kontrolná skupina; M – priemer; MD – medián; SD – štandardná odchýlka; Z – výsledná hodnota Wilcoxonovho poradového testu; p- signifikancia; r_m – koeficient vecnej významnosti.

Tabuľka 4 Deskriptívne ukazovatele a komparácie v ES1 v pre-teste a post-teste

N=11		Pre-test			Post-test			Z	p	r _m
		M ₁	MD ₁	SD ₁	M ₂	MD ₂	SD ₂			
Dimenzie črtovej EI	Adaptabilita	3,51	3,38	0,59	3,44	3,44	0,40	0,24	0,81	0,01
	Expresia emócií	3,39	3,25	0,70	3,20	3,13	0,54	0,92	0,36	0,09
	Percepcia emócií	3,48	3,38	0,33	3,49	3,56	0,50	0,05	0,96	0,00
	Sebamotivácia	4,08	3,94	0,37	4,15	4,06	0,25	0,51	0,61	0,03
	Sebaúcta	3,23	3,07	0,47	3,51	3,50	0,49	1,33	0,19	0,16
	Nízka impulzivita	3,44	3,50	0,35	3,49	3,50	0,27	0,18	0,86	0,00
	Interpersonálne vzťahy	3,78	3,75	0,44	3,73	3,67	0,50	0,31	0,76	0,01
	Regulácia emócií	3,73	3,75	0,34	3,69	3,56	0,50	0,28	0,78	0,01
	Emocionálny temperament	3,99	3,94	0,39	3,73	3,81	0,60	0,87	0,38	0,08
Globálna črtová EI		3,64	3,53	0,29	3,61	3,63	0,33	0,10	0,92	0,00

N – celkový počet; ES1 – experimentálna skupina 1; M – priemer; MD – medián; SD – štandardná odchýlka; Z – výsledná hodnota Wilcoxonovho poradového testu; p – signifikancia; r_m – koeficient vecnej významnosti.

Tabuľka 5 Deskriptívne ukazovatele a komparácie v ES2 v pre-teste a post-teste

N=13		Pre-test			Post-test			Z	p	r _m
		M ₁	MD ₁	SD ₁	M ₂	MD ₂	SD ₂			
Dimenzie črtovej EI	Adaptabilita	2,91	3,00	0,43	3,08	3,00	0,67	0,85	0,40	0,06
	Expresia emócií	3,17	3,25	0,46	3,02	3,38	0,68	0,95	0,34	0,07
	Percepcia emócií	3,31	3,25	0,50	3,31	3,25	0,38	0,05	0,96	0,00
	Sebamotivácia	3,94	3,88	0,35	3,92	4,00	0,43	0,03	0,97	0,00
	Sebaúcta	3,49	3,29	0,47	3,33	3,43	0,64	1,44	0,15	0,15
	Nízka impulzivita	2,85	2,88	0,40	3,06	3,13	0,53	0,98	0,33	0,07
	Interpersonálne vzťahy	3,63	3,42	0,47	3,69	3,67	0,51	0,40	0,69	0,01
	Regulácia emócií	3,29	3,25	0,54	3,41	3,50	0,62	0,74	0,46	0,04
	Emocionálny temperament	3,63	3,63	0,52	3,84	3,75	0,47	1,46	0,15	0,15
Globálna črtová EI		3,37	3,29	0,29	3,42	3,40	0,33	0,42	0,68	0,01

N – celkový počet; ES2 – experimentálna skupina 2; M – priemer; MD – medián; SD – štandardná odchýlka; Z – výsledná hodnota Wilcoxonovho poradového testu; p – signifikancia; r_m – koeficient vecnej významnosti.

Konštatujeme, že sa nám prostredníctvom Wilcoxonovho poradového testu nepodarilo preukázať štatistickú a ani vecnú významnosť v sledovaných premenných, glonálnej črtovej EI a jej 9 dimenziách, s odstupom času 6 týždňov, či už s alebo bez experimentálneho zásahu.

DISKUSIA

Vo výskumnej otázke VO1 sme zisťovali úroveň globálnej črtovej EI a jej dimenzií u detí mladšieho školského veku v celej výskumnej vzorke v pre-teste. Očakávali sme, že medzi skupinami nebudú zistené signifikantné rozdiely.

Pri porovnávaní kontrolnej skupiny a experimentálnej skupiny č.1 v pre-teste sme zistili signifikantný rozdiel v úrovni dimenzie nízka impulzivita a v úrovni dimenzie emocionálny temperament v prospech experimentálnej skupiny č.1, ktorý bol potvrdený aj stredným efektom rozdielu v rámci vecnej významnosti. V ostatných dimenziách bol potvrdený len malý vecne

významný rozdiel medzi skupinami. Pri porovnávaní kontrolnej skupiny a experimentálnej skupiny č.2 sme nezistili signifikantné rozdiely, ani na štatistickej a ani na vecnej významnosti rozdielov. Predpokladáme, že prítomné signifikantné rozdiely medzi kontrolnou skupinou a experimentálnymi skupinami môžeme odôvodniť rozdielnymi osobnosťami detí v triedach, osobnosťami triednych učiteľov a v neposlednom rade odlišnosťou výchovného pôsobenia na strane rodičov žiakov a školskej klímy.

Vo výskumnej otázke VO2 sme zisťovali úroveň globálnej črtovej EI a jej dimenzií u detí mladšieho školského veku v celej výskumnej vzorke s odstupom 6 týždňov, po a bez experimentálneho zásahu (post-test v kontrolnej a experimentálnych skupinách). Očakávali práve v experimentálnych skupinách významne zmeny v prospech rozvoja sebauvedomenia, facilitovania, a regulovania emócií nakoľko v týchto skupinách bol implementovaný rozvíjajúci program. Na druhej strane sme očakávali, že nedôjde k zmene emocionálnych aspektov v kontrolnej skupine s odstupom 9 týždňov bez experimentálneho zásahu. Z výsledkov je evidentné, že náš rozvíjajúci program v rozsahu dvanástich vyučovacích hodín nebol úspešný. Výsledky výskumu Nelis et. al. (2009), ktorý bol realizovaný na vzorke študentov psychológie posudzoval výsledky aplikovaného programu len počas štyroch týždňov v rámci 2,5 hodín do týždňa, kde sa zaznamenali signifikantné rozdiely medzi kontrolnou skupinou a experimentálnou skupinou. Konštatujeme, že práve u detí v mladšom školskom veku je potrebné, aby rozvíjajúci program trval dlhšie ako u mladých dospelých.

Zároveň je možné usudzovať na intervenujúce premenné, kvôli ktorým neboli potvrdené štatisticky významné rozdiely medzi testovaním. Jedným z dôvodov mohlo byť krátke časové obdobie, počas ktorého bol implementovaný v triedach rozvíjajúci program. Gajdošová a Herényiová (2002) na základe vlastných skúseností uvádzajú, že účinnosť programu sa prejaví až pri implementácii 30 a viac hodinového intervenčného programu. Taktiež Goleman (1997) tvrdí, že je potrebné zaradiť emocionálnu výchovu do učebných osnov (nie len ojedinele a jednorázovo) tak, aby bola výučba pravidelná, pretože pravidelné osvojovanie si poznatkov vedie k stabilnejšiemu posilneniu nervových spojení a následne k utváraniu automatických reakcií a návykov. Takto osvojené návyky deti môžu využívať v rôznych situáciách vyžadujúcich špecifické reakcie, napr. pri frustrácii alebo smútku. Ďalším limitujúcim faktorom je malá výskumná vzorka, jej početnosť ako aj zastúpenie pohlaví, či už na strane experimentálnych skupín alebo na strane kontrolnej skupiny. Naším cieľom však bolo porovnávať výskumnú vzorku z jedného prostredia, nakoľko aj prostredie, v ktorom sa deti nachádzajú, môže determinovať ich emocionalitu a emocionálne prežívanie. Ďalším limitujúcim faktorom bola samotná administrácia dotazníkov, ktorá vo všetkých štyroch triedach prebiehala počas jedného dňa. Predpokladáme, že administrácia relatívne rozsiahly dotazníkov vyžadujúcich schopnosť sebareflexie a dlhšej pozornosti v rôznych úsekoch dňa mohlo taktiež determinovať validitu našich zistení. Uvedené limity sa však stávajú podnetmi na ďalší možný výskum.

ZÁVER

Zároveň sa domnievame, že u detí v tomto veku stále prebieha vývin emocionality, ktorý významne napreduje. Myslíme si, že by bolo vhodné aplikovať program počas dlhšieho časového úseku a v tom prípade by bol facilitovaný prirodzený vývin emocionality, čo by pre deti mohlo byť prospešné. Podľa Sternberga (2002) stojí úspešnosť emocionálnej výchovy na vzájomnej spolupráci a prepojení rodiny, školy a spoločnosti. V praxi by bolo optimálne pracovať na rozvoji črtovej EI a jej jednotlivých zložiek u detí v mladšom školskom veku, pre lepšie porozumenie vlastnému prežívaniu, vlastným emóciám, ale taktiež emóciám iných ľudí. Je empiricky preukázaná, že stredoškólcovia s vyššou úrovňou črtovej EI si vytvárajú viac pozitívnych vzťahov s rovesníkmi, vykazujú vyššiu mieru prosociálnosti, majú menej neospravedlnených absencií a s menšou pravdepodobnosťou budú vylúčení zo školy

pre poruchy správania (Petrides et al., 2006). A v neposlednom rade do rozvoja črtovej EI detí by mali byť zapojení pedagógovia, školskí psychológovia, ale aj rodičia žiakov. Predpokladáme v súlade s ostatnými autormi (Qualter, 2007; Vágnerová, 2014; Končeková, 2010; Langmeier a Krejčířová, 2006; a iní), že ontogenézou sa emocionálna jednotlivca mení a vyvíja, a tak predpokladáme, že správne nastavenou intervenciou by mohlo byť možné tento emocionálny vývin facilitovať. Dieťa s dobre vyvinutou emocionálnou kompetenciou je schopné správne vnímať emócie iných ľudí a správne vnímať a prejavovať vlastné prežívanie. Prejavy ich prežívania sú primerané situácii a preto úroveň emocionálnej kompetencie vplyva na úspešnosť dieťaťa v sociálnej interakcii.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- GAJDOŠOVÁ, E., HERÉNYIOVÁ, G. (2002). *Škola rozvíjania emocionálnej inteligencie žiakov*. Bratislava: Príroda. ISBN 80-07-01177-3.
- GARDNER, H. (1983). *Frames of Mind*. New York: Basic Book Inc.
- GOLEMAN, D. 1997. *Emoční inteligence*. Praha : Columbus, 1997, 350 s. ISBN 80-85928-48-5
- GOLEMAN, D. 2000. *Práce s emoční inteligencí*. Praha : Columbus, 2000, 378 s. ISBN 80-7249-17-6
- KALISKÁ, L., NÁBĚLKOVÁ, E. 2015. *Psychometrické vlastnosti a slovenské normy Dotazníkov črtovej emocionálnej inteligencie pre deti, adolescentov a dospelých*. Banská Bystrica : Belianum- Vydavateľstvo UMB, Pedagogická fakulta 2015. 189 s. ISBN 978-80-557-0940-6
- KONČEKOVÁ, Ľ. 2010. *Vývinová psychológia*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2010, 312 s. ISBN 978-80-7165-811-5
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. 2006. *Vývojová psychologie*. Praha : Grada Publishing, 2006, 368 s. ISBN 80-247-1284-9
- MAVROVELLI, S., PETRIDES, K.V. (2008). Investigation of the Construct of Trait Emotional intelligence in Children. *Eur Child Adolesc Psychiatry*. 17:516–526 DOI 10.1007/s00787-008-0696-6
- MAYER, J. D., SALOVEY, P. 1997. What is Emotional Intelligence? In SALOVEY, P., - SLUYTER, D. (Eds.) *Emoional Development and Emotional Intelligence*. pp. 3-31. New York: Basic Books
- NELIS, D. et. al. 2009. Increasing emotional intelligence: (How) is it possible? *Personality and Individual Differences*. [online]. 2009, 47(1), s.36-41. [cit. 2018-04-13] Dostupné na internete: <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0191886909000567>>
- PETRIDES, K. V., PITA, R., KOKKINAKI, F. 2007. The Location of Trait Emotional Intelligence in Personality Factor Space. *British Journal of Psychology*. [online]. 2007, 98(2), s. 273-289 [cit. 2018-04-10] Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/6373443_The_Location_of_Trait_Emotional_Intelligence_in_Personality_Factor_Space>
- PETRIDES, K. V. 2009. Psychometric properties of the Trait emotional intelligence questionnaire (TEIQue). In: C. STOUGH et al. (Eds.) *Assessing Emotional Intelligence* (pp. 85-101), London: Springer Science + Business media.
- PETRIDES, K. V. et. al. 2006. Trait Emotional Intelligence and Children's Peer Relations at School. *Social Development*. [online]. 2006, 15(3), s.537-547. [cit. 2018-04-02] Dostupné na internete: <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1467-9507.2006.00355.x>>
- PETRIDES, K. V., FURNHAM, A. (2001). Trait emotional intelligence: Psychometric investigation with reference to established trait taxonomies. *European Journal of Personality*, 15, pp. 425-448.

- POOL, L. D., QUALTER, P. 2012. Improving emotional intelligence and emotional self-efficacy through a teaching intervention for university students. *Learning and Individual Differences*. [online]. 2012, 22(3), s.306-312. [cit. 2018-04-13] Dostupné na internete: <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1041608012000192>>
- QUALTER, P. et. al. 2007. Supporting the Development of Emotional Intelligence Competencies to Ease the Transition from Primary to High School. *Educational Psychology in Practice*. [online]. 2007, 23(1), s.79-95. [cit. 20148-04-02] Dostupné na internete: <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02667360601154584>>
- SALOVEY, P., MAYER, J. D. 1990. Emotional intelligence. Imagination, Cognition and Personality. In *Yale Center for Emotional Intelligence*. [online]. 1990, 9, s. 185-211. [cit. 2016-03-30] Dostupné na internete: <http://ei.yale.edu/wp-content/uploads/2014/06/pub153_SaloveyMayerICP1990_OCR.pdf>.
- SCHULZE, R., ROBERTS, R. D. 2007. *Emoční inteligence*. Praha : Portál, 2007, 367 s. ISBN 978-80-7367-229-4
- STERNBERG, R. 2000. *Úspešná inteligencia*. Bratislava : Sofa, 2000. 398 s. ISBN 80-85752-62-X
- THORNDIKE, E. L. (1920). Intelligence and it's uses. In Harper's Magazine 140, pp. 227-235. Toronto, Canada: Multi- Health Systems, Inc.
- VÁGNEROVÁ, M. 2014. *Vývojová psychologie: detství a dospívání*. Praha : Karolinum, 2012, 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1